

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

2 клас

Перша частина

Л.В. Йолкіна
Г.Й. Волкотруб

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

2 клас

Підручник для 2 класу
закладів загальної середньої освіти
У двох частинах
Частина 1

Київ
«ГЕНЕЗА»
2019

*Підручник укладено
відповідно до Типової освітньої програми,
розробленої під керівництвом Савченко О. Я.,
1–2 клас*

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

— межа уроку

— теоретичні відомості

— читання в особах

— конкурс, гра

— робота з медіа

фрагмент інтерактивної версії підручника:
<https://youtu.be/dGzjtхрхQP0>

Дорогі другокласники і другокласниці!

Щодня ви спілкуєтеся — слухаєте, говорите, пишете, читаєте. Усе розмаїття спілкування збережено в рідній мові.

Вивчайте рідну мову, пишайтеся нею, бережіть її чистоту, як хлопчик, герой вірша.

По-своєму кожна
пташина співає,
по-своєму кожен
народ розмовляє.
У мене й народу мого
українська
є мова чудова,
своя, материнська.

По світу її,
як святиню, нестиму,
допоки живу,
в чистоті берегтиму,
з любов'ю сердечною,
вірністю сина.
Ця мова для мене,
як мати, єдина.

Степан Жупанин

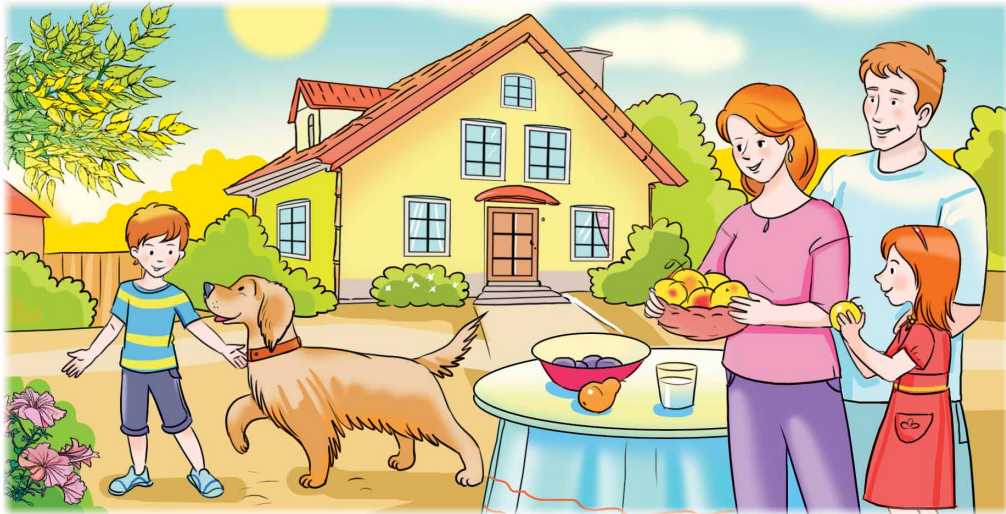

ПОВТОРЕННЯ ВИВЧЕНОГО В 1 КЛАСІ

§ 1. ЗВУКИ МОВЛЕННЯ. БУКВИ

- 1.1. Розглянь малюнок. Кого на ньому зображено? Запиши ці слова.
2. Вимов у словах усі звуки, а потім назви букви.

3. Побудуй звуко-складові моделі цих слів.
4. Склади усно речення за малюнком.

- 2.1. Прочитай вірш. Про які звуки в ньому йдеться?

Чому так весело мені?
 Бо вчу я звуки голосні.
 Їх рівно шість. Я всі назву:
 А, І та Е, О, И та У.

Ігор Січовик

2. Назви голосні звуки, які є у твоєму імені.
3. Запиши букви, що позначають приголосні звуки.

Увага — конкурс!

Хто назве ім'я, у якому найбільше голосних звуків?

- 3.1. Запиши своє прізвище. Підкресли букви, що позначають голосні звуки. Скільки букв і звуків у твоєму прізвищі?
2. З'ясуй, хто в класі має найдовше, а хто — найкоротше прізвище.
- 4.1. Прочитай слова. Назви в них першу й останню букви.

Лід, лікар, влітку, сніг, виразно, рак, осел, ворота, ніс, сон, столи, буряк, листи.

2. З останніх букв перших чотирьох слів утвори нове слово. Скільки в ньому звуків і букв? Яке значення має це слово?
3. Склади з утвореним словом речення за схемою.

└ _ _ .

- 5.1. Прочитай і спиши вірш.

Стоїть гора високая,
 попід горою гай,
 зелений гай, густесенький,
 неначе справді рай.

Леонід Глібов

2. Підкресли слова, у яких є приголосний [й]. Пригадай, у яких буквах цей звук може «заховатися».
3. Назви слово, у якому букв більше, ніж звуків.

6.1. Запиши слова. Чому вони пишуться з великої букви?

Київ, Яремче, Львів, Джанкой, Погребище, Євпаторія, Виноградів, Алчевськ, Тернопіль, Сіверськкодонецьк, Берегове, Маріуполь, Ізюм.

2. Яке слово має найбільше звуків? У якому слові найменше звуків? Запиши слова в алфавітному порядку.

7. Спиши слова. Підкресли букви, якими вони різняться.

Карта — парта, ніжка — кішка, горобець — молодець, син — сон.

8.1. Прочитай слова. Чітко вимовляй звуки, позначені виділеними буквами.

Бджілка, дзиґа, джміль, джерело, джинси, дзвоник, дзенькати, дзьоб, дзвінкий.

2. Скільки звуків позначають виділені букви? Скільки звуків і букв має останнє слово?

3. Назви слова, що відповідають поданим звуко-складовим моделям.

— — о́ — о — — о́ = — о — о

9.1. Прочитай слова, правильно вимовляючи приголосні [г] і [ґ].

Герой, горіх, гудзик, агрус, гумка, ганок, гараж, ґрунт, гедзь, голова, гречний, гра, гітара, гуля, газета, Григорій, Галина, Григоренко.

2. Склади й запиши речення з першим словом. Кого називають героями? Чи можуть діти бути героями?

10. 1. Прочитай текст. Правильно називай букви.

БУКВА-ЧАРІВНИЦЯ

Оксанка намалювала пиріг і написала: ПЕРІГ.

Мама зауважила:

— Ти зробила помилку. Після П потрібно писати И, а не Е.

— Яка різниця: ПЕРІГ чи ПИРІГ? Усім же зрозуміло, що це таке.

— Закресли в слові ПИРІГ букву И. Закреслила? А тепер замість неї напиши букву О. Що вийшло?

— От так дивина, вийшло ПОРІГ!
Ось як багато важить одна буква!

2. Дай відповіді на запитання.

1. Яку помилку зробила Оксанка?

2. Як дівчинка поставилася до зауваження?

3. Як буква **о** «змінила» слово *пиріг*?

4. Що зрозуміла дівчинка?

3. Як буква **у** може змінити слова *ліки, шибка, кіт, річка, раки*?

11. 1. Прочитай слова, чітко вимовляючи останній звук.

Дуб, горб, скарб, гриб, лоб, **хліб**, хлібороб; рукав, татків, **побачив**, спів, любов, риболов.

2. Склади й запиши речення з виділеними словами.

12. 1. Запиши речення, вставляючи на місці пропусків слова з довідки.

... ми бачимо, пишемо, читаємо.

... ми **чуємо** і вимовляємо.

Д о в і д к а. Букви, звуки.

2. Назви кількість звуків і букв у виділеному слові.

13. 1. Прочитай прислів'я. Про кого так говорять?

Узя відвага, того й перемога.

2. Спиши прислів'я. Побудуй звуко-складові моделі слів *відвага, перемога*.

14. 1. Прочитай слова. У кожному з них «сховалися» назви букв, що позначають приголосні звуки. Спиши шість слів (на вибір). Рисочкою підкресли назви букв у словах.

З р а з о к. Ведмідь, газета.

Весло, герб, перо, гедзь, каша, теля, бегемот, зебра, муха, бцет, очерет, щавель, дерево, Семен, жердинка, хаца, шофёр.

2. У яких словах «сховалися» дві назви букв? Склади усно речення з одним із цих слів.

213

Увага — конкурс!

Хто назве найбільше слів зі «схованими» назвами букв? Слова із вправи використовувати не можна.

15. 1. Прочитай слова, чітко вимовляючи останній звук.

Одяг, стяг, кетяг, потяг, друг, ріг, сніг, поріг; дід, лід, дрізд, верблюд, поїзд, вхід.

2. Склади усно речення з двома словами (на вибір).

16. 1. Прочитай слова. Чітко вимовляй звуки, позначені виділеними буквами.

Казка, доріжка, ніжка, кішка, ложка, важкий, ласка, замазка, дубки, грибки, рибка, ріпка, берізка.

2. Побудуй звуко-складові моделі першого й останнього слів.

17. 1. Прочитай слова. Вимов звуки, якими закінчується кожна пара.

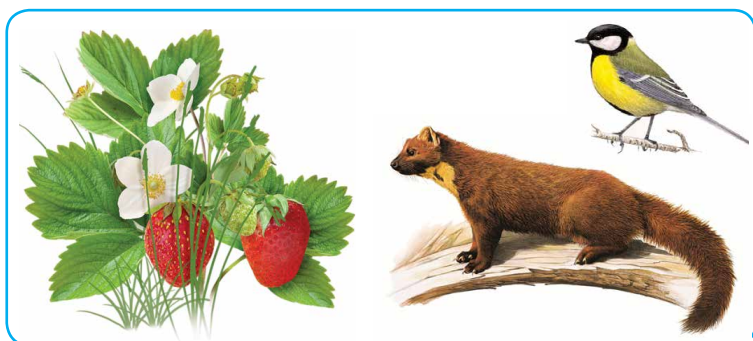
Лис — рись, віл — сіль, сад — сядь, диван — блень, віз — лізь, салат — радість, бабуся — роса, зозуля — летіла, родина — скриня, хата — Катя.

2. Спиши слова. Підкресли букви, що позначають м'які приголосні звуки.

18. 1. Відгадай загадку Бориса Слюсаря, використовуючи малюнок на с. 10.

З «и» пташина веселенька,
з «у» — вже ягідка смачненька.
Як змінити «с» на «к» —
хитра, спритна і прудка. Хто така?

2. Запиши три слова-відгадки. Підкресли букви, якими різняться ці слова.

19. 1. Прочитай прислів'я. Як ти його розумієш?

*Людина без рідної землі, як
соловей без гнізда.*

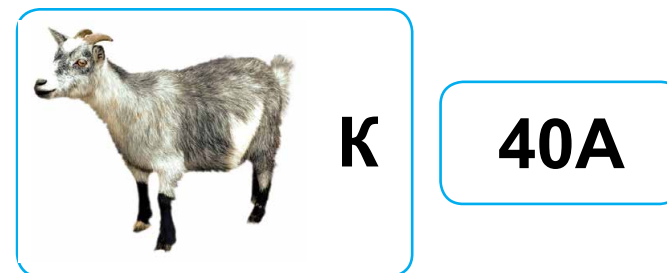
2. Спиши прислів'я. Підкресли букви, що позначають м'які приголосні.

ПЕРШИЙ УРОК РОЗГАДУВАННЯ РЕБУСІВ

Ребуси — це дуже цікаві за́гадки. Слова й речення в них зображено за допомогою малюнків, букв, цифр, знаків.

Під час відгадування ребусів насамперед потрібно правильно назвати всі зображені частини слів. У ребусах відбуваються дивовижні зміни. Наприклад, зви-

чайнісінька коза може стати... козаком. Слово сорока може «сховатися» за числом і буквою.

Спробуй самостійно відгадати ребуси. Запиши слова-відгадки. Назви в них букви.

§ 2. СКЛАД. ПЕРЕНОС СЛІВ ІЗ РЯДКА В РЯДОК

20. 1. Прочитай слова за складами.

Садок, веселі, море, рідна, подарунок, почути, гілочка, розмова.

2. Чи діляться на складі слова *смiх* і *брат*? Чому?

3. У якому слові найбільше складів?

У слові стільки складів, скільки голосних звуків.

21. 1. Спиши слова, поділяючи їх на склади.

З р а з о к. *Жу-рав-лі.*

Телефон, курличуть, **календар**, ніжний, туман, кошук, їжак, морозець.

2. Склади й запиши речення з виділеними словами.

22. Запиши у три стовпчики слова, що мають відповідно один, два і три складі. Яке слово «зайве»?

Поле, гай, дощ, вітер, сонечко, небо, зірочка, велосипед, сніг.

23. 1. Прочитай складі. З'єднай склади першого і другого стовпчиків, щоб утворилися слова.

ли	ня	мі	ва
виш	ва	сон	тер
сли	вун	ві	сяць
ка	мон	со	це

2. Запиши утворені слова. Постав наголоси над словами. Які слова є «зайвими» в кожному стовпчику? Чому?

24. 1. Склади кілька речень за малюнком.

2. Запиши два речення. Назви слово, у якому найбільше складів.

3. Розкажи, чи доводилося тобі допомагати дорослим збирати врожай. Що цікавого ти дізнався/дізналася про природу?

4. Розкажи, яку музику слухають у твоїй родині.
5. Назви свої улюблені пісні.

25. 1. Прочитай загадку Степана Жупанина.

Вона в шапці хутровій
літо зустрічає,
парашутиками в небі
шапка ця літає. (Бакульба)

2. У відгадці переплуталися склади. Запиши слово правильно. Скільки складів у цьому слові?

26. 1. Прочитай прислів'я. Про кого так говорять?

*Любить роботу, як крив
сонце.*

2. Спиши речення. Які слова не можна поділити на склади? Поясни чому.

27. 1. Прочитайте в особах. Хто бере участь у розмові?

— Привіт, їжачку! Давненько не бачились.

— Це тому, зайчику, що їжаки сплять цілих півроку: частину осені, усю зиму та ще піввесни.

— От сплюхи! А не холодно вам такої пори?

— Анітрішечки. Їжаки загортаються в пухкій листяний клубок і сплять у ньому, як у перині.

За Оксаною Середою

2. Про що ви дізналися з розмови?

3. Випишіть з тексту слова, які мають два склади.

28. 1. Спиши вірш, поділяючи слова на склади.

Я вже знаю, як писати
дід, бабуня, мама, тато.
А до книжки як візьмуся,
то ще більше слів навчуся.

Іванна Блажкевич

2. Назви слова, що мають один, два, три склади.

Слова з рядка в рядок переносимо складами: *ме-те-лик, баб-ка, бджіл-ка, со-неч-ко.*

29. 1. Запиши слова, поділяючи їх для переносу.

Вода, кисіль, лимонад, вареник, чай, компот, кава, молоко, какао, йогурт.

2. Яке слово є «зайвим»? Поясни свій вибір.

Не переносяться з рядка в рядок слова з одного складу: *слон, дуб, сон, він.*
Не залишається в рядку і не переноситься склад з однієї літери: *іней, оса, гріє, мрія, ма-люю.*

30. 1. Прочитай і відгадай загадку Володимира Лучука.

Двоскладове, яснокриле,
світу я тепло даю.
І тоді я людям миле,
коли й другий склад гублю.

2. Запиши слова-відгадки. Назви в них склади. Яке зі слів не можна переносити?

31. 1. Запиши назви українських міст, поділяючи їх для переносу.

Київ, Одеса, Сімферополь, Житомир, Полтава, Коростень, Алушта, Бориспіль, Чернівці.

2. Чому не можна переносити слова *Львів, Умань*?

3. Як називається твоє місто (село)? Чи переноситься це слово?

Слово може мати кілька варіантів переносу. Наприклад:

<i>ши-рокий</i>	<i>трак-тор</i>	<i>со-ловей</i>	<i>гніз-до</i>
<i>широ-кий</i>	<i>тра-ктор</i>	<i>соло-вей</i>	<i>гні-здо</i>
	<i>ше-лестів</i>	<i>зір-частий</i>	
	<i>шелес-тів</i>	<i>зірчас-тий</i>	
	<i>шеле-стів</i>	<i>зірча-стий</i>	

32. 1. Запиши різні варіанти переносу слів.

З р а з о к. *Весня́ний* — *ве-сняний, вес-няний, весня-ний.*

Листя, корисний, світанок, серезки, помилка, квартира.

2. Склади й запиши речення з останнім словом.

33. 1. Прочитай вірш. Спиши останнє речення.

Красивий, щедрий рідний край
і мова наша — солов'їна.
Люби, шануй, оберігай
усе, що зветься **Україна.**

Ігор Січовик

2. Поділи виділене слово для переносу по-різному.

Сполучення літер *йо, ьо* при переносі з рядка в рядок не розривають. Наприклад: *ма-йор, ра-йон, ба-таль-йон, ко-льо-ро-вий, сльо-за*.

34. 1. Прочитай прислів'я. Про що в них ідеться?

*Де щира праця – там цус-
то, а де лень – там пусто. На
чужий труд ласий не будь.*

2. Спиши прислів'я. Які слова не можна переносити з рядка в рядок? Чому?

Букви *й* та *ь*, а також апостроф при переносі не можна відривати від попередньої букви. Переносити потрібно так: *грай-те, чай-ний, скіль-ки, паль-то, бур'-ян, м'я-та, здоро-в'я*.

35. Спиши лише слова, які можна поділити для переносу.

Сильно, ім'я, гілка, грайте, мальва, сім'я, комп'ютер, майка, яма, їдальня, пір'ячко, зайчисько, Ольга, Гайченко, лялька, п'ятеро.

36. 1. Прочитай загадку. Чітко вимовляй звуки, позначені виділеними буквами.

Маю шапку, маю ніжку,
схожа я на сиріжку,

і стаю тоді в підмозі,
коли дощ ліне в дорозі.

2. Запиши слово-відгадку. Скільки варіантів переносу цього слова ти можеш назвати?

37. 1. Прочитай текст, правильно наголошуючи слова. Чому Лесик нетерпляче чекав жнив?

Село з дня на день чекало жнив. Лесик чув, що жнивá вже на порозі. Удень він **крадькома́** зиркав на поріг, ловив кожен шерхіт надвóрі. Йому дуже хотілося першим привітатися із жнивáми.

Ву́йко* Семен казав, що візьме його до себе на комбайн. А Лесик ще ніколи не **їздив** на **комбайні**.

За Яремою Гояном

2. Спиши виділені слова, поділивши їх для переносу.
3. Що означає вираз *жнива вже на порозі*? Обери правильну відповідь:

- дуже близько, швидко настануть;
- перебувають біля будинку, біля хати.

38. 1. Прочитай скоромовки. Випиши виділені слова й поділи їх на склади для переносу.

Гедзик гвалт гукає гаву, кличе гаву на галяву. **Бджілка** з джмеликом дзижчать, дитинчат дзижчати вчать.

Не можна при переносі розривати **дж**, **дз**, якщо вони позначають один звук. Наприклад: *по-дзво-ни-ти, бу-джу, гу-дзик*.

* Ву́йко — дядько (брат матері).

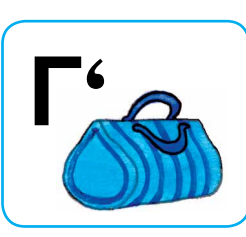
ДРУГИЙ УРОК РОЗГАДУВАННЯ РЕБУСІВ

Щоб розгадувати ребуси, треба знати кілька правил. Якщо перед малюнком стоїть перевернута ‘ кома, то від слова треба відкинути першу букву. Кома ’ після малюнка «забирає» останню літеру. Якщо ти бачиш дві або три коми, сміливо відкидай стільки ж літер.

39. Відгадай ребуси. Які зі слів-відгадок можна переносити? Склади й запиши речення з відгадками.

§ 3. СЛОВО ТА РЕЧЕННЯ

40. Прочитай. Назви слова. Склади з ними речення.

 Півень, вень, про, співає, ває, веселу, весе, пісеньку, сень, п, літо, лі.

Слово — основна одиниця мови.
Слово щось позначає — предмет, ознаку, дію, кількість. Слова поєднують одне з одним. Так ми висловлюємо свої думки. Слова пишуть окремо одне від одного.

41. 1. За малюнком назви слова, які відповідають на питання хто? що?

2. Склади й запиши два речення за схемами.

└ _ _ _ . └ _ _ .

3. Склади усно розповідь за малюнком.

 4. Розкажи про свої улюблені комп'ютерні ігри. Чому ти любиш у них грати? Які правила поведження з комп'ютером знаєш?

42. 1. Прочитай вірш. Як його можна назвати?

Тихо **осінь** ходить гаєм.
Ліс довкола аж горить.
Ясен **листя** осипає,
дуб нахмурений стоїть.

Надія Приходько

2. Спиши вірш. Скільки в ньому речень?

3. Побудуй звуко-складові моделі виділених слів. Чи можна їх переносити? Поясни чому.

43. 1. Прочитай текст, уставляючи слова з довідки (на с. 20). Про кого розповідається в ньому?

У мене є молодша Її звать Вона ходить у дитячий Оленка дуже любить

Д о в і д к а. Садок, льодяникі, Оленка, морозиво, і, сестричка.

2. Спиши текст. Назві слова, які відповідають на питання хто? Скількох людей називають ці слова?

44. 1. Прочитай текст. Розкажи, що зробили роботящі руки. Чому кожна людина повинна шанувати хліб?

ХЛІБ

Золоті роботящі руки зерно в ріллю посіяли. Урожай доглянули й зібрали. Роботящі руки зерно змололи, тісто замісили, хліб спекли. Роботящі руки в дім його принесли, на вишивану скатертину поклали.

За Тамарою Коломієць

2. Спиши перше і третє речення тексту. Підкресли слова, які відповідають на питання що зробили?

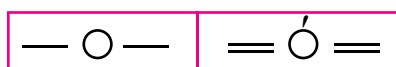
45. 1. Прочитай слова-ознаки. Скажи, кого вони описують.

Великий, клишоногий; руда, хитра; сірий, упертий; маленький, голосистий.

2. Запиши назви тварин. Яка з них відповідає поданій схемі?

3. Які ти знаєш вірші або казки про цих тварин?

46. 1. Прочитай вірш, уставляючи потрібні слова з довідки.

ПАСОВІЩЕ

Коло діброви
пасуться
Побіля річки
пасуться

На оболоні*
пасуться
А в небі ... —
немов отари.

Д о в і д к а. Телички, коні, корови, хмари.

2. Про кого або про що йдеться в кожному реченні?

47. 1. Прочитайте жарт в особах (учитель, учень).

Учитель. Петре, скажи одне речення.
Учень. Собака голосно гавкає на вулиці.
Учитель. А коротше?
Учень. Гав!

2. Скоротіть речення про собаку до трьох і двох слів.

48. 1. Спиши речення, вставляючи пропущені крапки.

Вузькою стежкою я пішов у садок Там було тихо-тихо **Деся** попискувала пташка Наді мною звисали кетяги **червоних** вішён

За Євгеном Кравченком

2. Назві кількість звуків і букв у виділених словах. Яке слово має п'ять голосних?

49. 1. Прочитай жартівливий вірш-лічилку. Яке веселе слово вигадав поет?

Я — КУЛЬБАБА, ТИ — КУЛЬДІД

Слухай, як лічити слід:

я — кульбаба, ти — кульдід.

* *Оболонь* — луки, які затоплюються під час повені.

Я — весна, а ти — зима.
Був мороз, тепер нема!

Анатолій Камінчук

2. Назви найкоротше слово. На яке питання воно відповідає?

2 1 3

Увага — конкурс!

Хто розповість найцікавішу лічилку?

50. 1. Прочитай речення, складені неуважним учнем. Що він переплутав?

Славчик з'їв велику апетитну пляму. Мишко посадив у зошиті моркву. Потім прийшла з роботи кішка і почала готувати обід. Мама муркотіла й вигинала спину.

2. Запиши речення правильно. Підкресли слова, що мають чотири звуки.

51. 1. Прочитай слова, дотримуючись правильної вимови. Спиши їх, поділяючи для переносу.

Джерельце, польовий, джміль, джунглі, йогурт, дзвеніти, бульйон, джаз, саджанець, дзбан, передзвін, прийом, льотчик.

2. Підкресли слова, які переносити не можна.

52. 1. Прочитай лист від онуків.

Доброго дня, бабусю й дідуся!

Дякуємо вам за чудові канікули. Як хороше було влітку в селі! Ми вже другий місяць ходимо до школи. Обіцяємо добре вчитись і про все писати! Будь ласка, запросіть нас у гості на зимові канікули! Ми дуже хочемо покататися з гірки на лижах і санчатах.

До побачення!

2. Які слова ввічливості використано в листі?

53. Склади й запиши лист своєму другові з іншого міста. Подякуй йому за подарунок до дня народження. Не забудь про слова привітання і прощання.

54. Прочитайте жарт в особах. Добирайте інтонацію за виділеними словами. Чому треба чистити зуби?

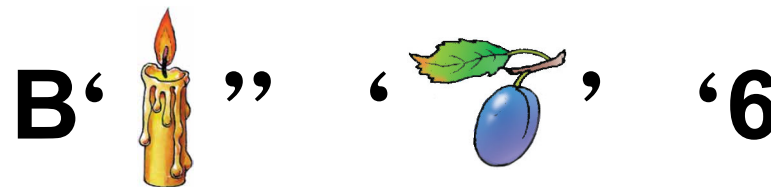

— Зубного лікаря сьогодні не буде,— сказала медсестра Дмитрикові.

— Дякую! — закричав радісно хлопчик. — Скажіть, будь ласка, а коли його ще не буде?

2. Доведіть, що Дмитрик — ввічливий хлопчик.

55. Відгадай ребус. Поясни значення слова-відгадки.

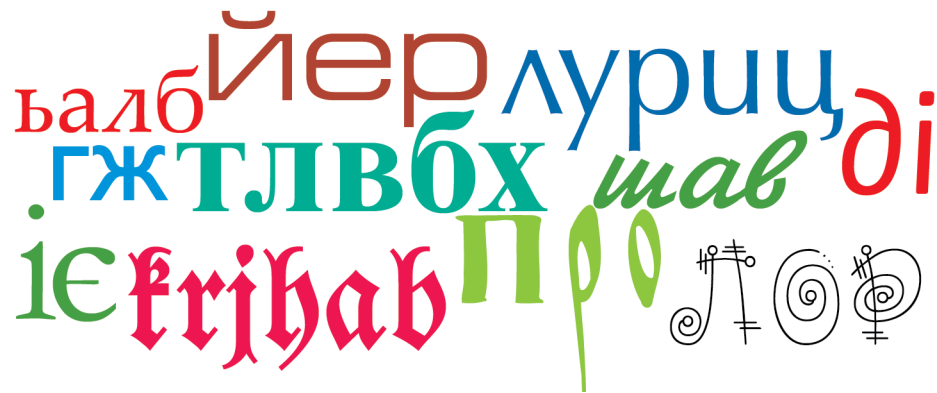

§ 4. ЗВУКИ Й БУКВИ. АЛФАВІТ

56. 1. Прочитай загадки. Запиши відгадки.

1. Коли хочеш ти читати, то мене повинен знати, а коли мене не знаєш, то нічого не вчитаєш. 2. Чорні, криві, зроду німі, а стануть у ряд — враз заговорять.

2. Які з намальованих букв ти знаєш? Яким словом називають усі букви?

Алфавіт — це всі букви, розташовані в певному порядку. Таке саме значення мають слова *абетка* й *азбука*.
Буквами позначають звуки. Букви ми бачимо, читаємо, пишемо. Звуки — вимовляємо й чуємо.

57. Прочитай на форзаці алфавіт, правильно називаючи букви.

Увага — конкурс!

Хто розкаже алфавіт без помилок і довгих пауз, отримає звання «Справжній знавець алфавіту».

58. 1. Запиши слова кожного рядка за алфавітом.

День, ранок, вечір, ніч.
Алфавіт, азбука, абетка.

2. Пригадай слова ввічливості зі словами першого рядка.

59. 1. Назви букви в словах.

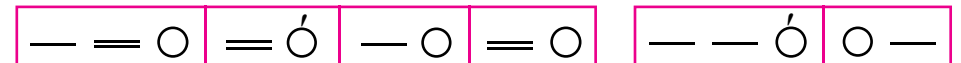
З р а з о к. Сон — «*е*», «*о*», «*е*».
Діла, без, слабіє, сила.

2. Склади й запиши із цих слів прислів'я. Поясни, як ти його розумієш.

60. 1. Прочитай слова. Запиши їх за алфавітом.

Радість, клоун, стрибати, автобус, цирк, сміятися, веселий, канікули, співати, танцювати, говорити.

2. Знайди слова, що відповідають звуко-складовим моделям.

61. 1. Запиши назви комах за алфавітом.

Гедзь, муха, метелик, мурашка, бджола, джміль, бабка, цвіркун, комар, оса, сонечко.

2. Підкресли слова, у яких букв більше, ніж звуків.

62. Запиши слово. Перша буква в ньому стоїть після букви *н*, друга — після *р*, третя — за буквою *и*, четверта — перед *о*, а п'ята — та, що звуку не позначає.

63. 1. Прочитай вірш.

СТРАШНА ЛІТЕРА

Сказав горобчик:
— Букви «у»
боюсь я дуже, татку.
Татусь питається:
— Чому?
— Нагадує рогатку!

Ігор Січовик

2. Що тобі нагадують літери *С, П, Ф, О, Ж, Д*?

64. 1. Прочитай прізвища та імена учнів з одного класу.

Бойко Інна, Рогоза Ніна, Лисенко Владислав, Ярема Софія, Поліщук Ярослав, Поліщук Володимир, Шамшур Андрій, Антоненко Ігор.

2. Запиши ці прізвища так, як вони стоять у шкільному журналі. У дітей з однаковим прізвищем вправуй перші букви імен.

§ 5. ГОЛОСНІ Й ПРИГОЛОСНІ ЗВУКИ

65. Проспівайте разом [а], [о], [у], [е], [и], [і]. А тепер спробуйте проспівати [б], [п], [з], [с], [г], [к], [х], [ж], [ч]. Які звуки можна вимовити протяжно, а які — ні? Під час вимови яких звуків повітря проходить вільно, без перешкод? Які звуки під час вимови натрапляють на перешкоду?

Звуки, під час вимови яких повітря в рот проходить вільно, без перешкод, називаються *голосними*. Голосні звуки складаються тільки з голосу.

Звуки, під час вимови яких повітря в роті натрапляє на перешкоду (губи, зуби, язик), називаються *приголосними*. Приголосні складаються з шуму й голосу або тільки з шуму.

66. 1. Спиши слова зі шкільного життя, вставляючи на місці крапок пропущені літери.

Л..*н*ійка, з..*д*ача, зош..*т*, п..*н*ал, ..*л*івець, з..*с*тріч, гумк..*,* підр..*чн*..*к*, сл..*в*ник, р..*ч*ка, ..*р*ок, п..*р*ерва.

2. Які звуки — голосні чи приголосні — позначають вставлені букви?

3. Підкресли слова, що починаються приголосним.

67. 1. Прочитай прислів'я. Як ти їх розумієш?

Не одежа красить людину, а добрі діла.
Добре ім'я — найкраще багатство.

2. Спиши. Підкресли букви, які позначають приголосні.

Голосний звук утворює склад: *о-зе-ро*, *а-бет-ка*, *і-рис*, *у-чень*. Проголосний звук утворює склад тільки разом із голосним.

68. 1. Що об'єднує ці слова? Чи є в тебе улюблене дерево? Розкажи про нього.

Дуб, береза, черешня, каштан, ялина, яблуня, вишня, акація, клен, бук, абрикос,

ясен, верба, черемшина, апельсин, вільха, горіх, шовковиця, баобаб, горобина, в'яз.

69. Випиши в окремі рядки слова з однаковою кількістю складів з попередньої вправи. Спочатку випишуй слова з одним складом, потім — з двома і т.д. Підкресли букви, що означають голосні.

70. 1. Прочитай і спиши вірш Леоніда Куліша-Зіньківа.

Малювала зранку мишка
Три цукерки й два горішки.
А в обід в куточку сіла
І смачний малюнок з'їла.

2. Скільки голосних звуків і складів у кожному слові?

71. 1. Прочитай і спиши слова.

Січень, учні, щічки, колір, тарілка, лінія, радіє, Юрій, ідальні.

2. Підкресли букву, яка є в усіх словах. Який звук вона позначає? Які голосні є в чотирьох останніх словах?

В українській мові шість голосних звуків: [a], [o], [y], [e], [и], [і]. Їх позначають на письмі десятьма буквами: а, я, о, у, ю, е, є, и, і, ї.

Звуки	[a]	[o]	[y]	[e]	[и]	[і]
Букви	а я	о	у ю	е є	и	і ї

72. 1. Спиши імена, що починаються на голосний.

Оля, Андрій, Галя, Євген, Максим, Оксана,

Уляна, Іра, Юра, Едик, Олег, Устим, Яна, Йосип.

2. Добери ще імена, які починаються й закінчуються на голосний.

3. На який голосний не починається жодне ім'я?

73. Відгадай загадки Володимира Лучука.

З І — лежу я на дивані,
з И — пливу я в океані.

К?Т

З І — усі мене торкають,
з И — в хліві мене тримають.

Б?К

З І — в історії відома
на українській я землі.

С?Ч

З И — сиджу до ночі вдома
у затишному дуплі.

2. Запиши відгадки. Підкресли літери, якими різняться слова. Які звуки вони позначають?

3. Склади подібні загадки про слова: *білка* — *булка*, *ліс* — *лис*, *гілка* — *голка*.

74. 1. Потренуйся вимовляти скоромовку швидко й чітко.

Три синиці на ялиці
говорили про суниці.
А суниці круглолиці
визирали із травиці
і не знали, що синиці
це не ягоди, а птиці.

Ліна Біленька

2. Які слова мають три й чотири голосні? Випиши їх, поділяючи на склади.

75. 1. Назві звуки, якими закінчується кожне слово.
Зелене, синє, малює, сиджу, сплю, радію,
сила, квасоля, лілія, ночі, лінії.

2. Побудуй звуко-складові моделі виділених слів.

76. 1. Склади й запиши речення зі слів кожного рядка.

Яною, з, Євген, дідуся, до, приїхали.

Сім'я, за, сидить, і, столом, вечеряє.

2. Підкресли в словах букви *я, ю, є, ї*. Скільки звуків вони позначають?

**Буква ї завжди позначає два звуки — [йі].
Букви я, ю, є можуть позначати один звук і два звуки.**

77. 1. Порівняй написання й вимову слів.

їжак [йіжа́к] ясно [йа́сно]

поїзд [по́йїзд] ім'я [імйа́]

їжа [йі́жа] гуля [гу́л'а]

юний [йу́ний] єдина [йеді́на]

мию [мі́йу] п'є [пйе́]

Люда [л'у́да] третє [трет'е́]

2. Які звуки позначено буквами *ї, я, є, ю*?

78. Які звуки в парах слів позначено виділеними буквами?

сплю — радію

б'є — моє

Юлія — Люся

синє — синіє

куля — м'який

Євген — грає

Надя — Надія

поїздка — звичаї

пір'я — зоря

в'є — лє

79. Спиши слова. Підкресли букви, що позначають два звуки.

Їхати, люди, рясний, третє, шию, їхній, б'ю, м'ята, ясний, Євген, в'язати.

80. 1. Прочитай і відгадай загадку.

З лісу в ліс перелітає,
де не сяде, там співає.

І кладе яєчка

у чужі гніздечка.

2. Випиши слова з буквами *я, є*. Які звуки позначаються цими буквами?

81. 1. Прочитай смішинки Ігоря Січовика. Якими буквами треба замінити виділені, щоб речення стали правильними?

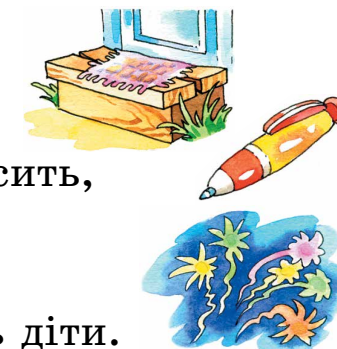
З неба падав білий сніг.

Він засипав наш пиріг.

Річку Гриць в дітей не просить,
він її в портфелі носить.

Вночі цвітуть у небі квіти.

— Салат! Салат! — гукають діти.

2. У яких словах немає голосних? У яких словах три різних голосних? Які слова складаються лише з голосного?

82. 1. Випиши слова, які мають три однакових голосних.

Золото, березень, барабан, синиці, бажання, завдання, будують, казочка, малята, вірили, вередує.

2. Придумай і запиши свої слова з трьома однаковими голосними. А чи зможеш дібрати слово з чотирма однаковими голосними?

83. 1. Склади й запиши одне речення (на вибір) зі слів трьох стовпчиків.

на небі	стрибає	Марія
швидко	віє	заєць
корову	сяють	вітерець
тихенько	доїть	зорі

2. Підкресли в словах букви, які позначають два звуки.

84. 1. Прочитай вірш. Якими звуками різняться виділені слова?

Ми <u>гукаємо</u> Овсія:	І спитали ми Овсія :
— Де подівсь?	— А овес цей ти посіяв?
А він:	Стало соромно Овсію :
— В овсі я.	— Сам я <u>сіяти</u> не <u>вмію</u> .

Степан Жупанин

2. Випиши з вірша підкреслені слова. Обведи в них букви, які позначають два звуки.

3. Добери усно з вірша до слова *кликати* близьке за значенням.

§ 6. НАГОЛОС. НАГОЛОШЕНІ Й НЕНАГОЛОШЕНІ ГОЛОСНІ

85. 1. Прочитай вірш. Яку пору року зображено в ньому? Які слова на це вказують?

Небеса прозорі,
мов глибінь ріки.
Падають, як зорі,
з явора листки.

Дмитро Павличко

2. Спиши вірш. Познач наголос у словах.

Один склад у слові вимовляється з більшою силою. Такий склад називають *наголошеним*. Інші склади називають *ненаголошеними*.

86. 1. Прочитай слова. Запам'ятай, з яким наголосом вони вимовляються.

Український, українець, українка, галявина, **любий**, говорю, принесла, кропива, дочка, донька, помилка, черговий, чергова, чергові.

2. Яка є особливість у наголошуванні слова *помилка*?

3. Яке значення має виділене слово? Склади усно з ним речення.

87. Розглянь малюнки. Порівняй підписи до них. Як від місця наголосу залежить значення слова?

на б^ерезі на бер^езі ручки

88. 1. Які слова в кожній парі речень пишуться однаково, але мають різний наголос?

1. Мама купила дорогу сумку. Тарас знає цю дорогу як свої п'ять пальців. 2. Поля гарно співає. Ці поля засіяно гречкою.

2. Спиши першу пару речень.

3. Що означає вираз *знати як свої п'ять пальців*?

**Голосний у наголошених складах називають *наголошеним*.
Голосні без наголосу називають *ненаголошеними*.**

89. Прочитай вірш. Назви у словах наголошені й ненаголошені голосні звуки.

Ми, шкільна сім'я єдина,
пишемо за складом склад:
мама, сонце, Батьківщина,
квіти, небо, зорепад.

Володимир Лучук

90. 1. Відгадай ребус.

НА **'100К**

2. Запиши слово-відгадку, поділяючи на склади. Підкресли наголошений склад.

91. 1. Прочитай і запам'ятай речення.

 В рúчки беремо́ книжкí, олівці́, пенáл, рúчкí.

2. Запиши речення з пам'яті. Постав наголос у словах.

3. Підкресли слова, що пишуться однаково, але наголошуються по-різному. Яке значення вони мають?

92. 1. Зміни слова так, щоб вони позначали багато предметів. Запиши їх парами. Познач наголос.

З р а з о к. Сорóчка — сорочкí.

Сорочка, скатерка, писанка, ложка, виделка, чашка.

2. Яке свято уособлює виділене слово? Коли його святкують?

93. 1. Прочитай вірш.

Все у зéлені довкола:
пасовище, ліс і поле.
Мчать струмочки до ріки,
ліплять гнізда ластівки.

Ігор Січовик

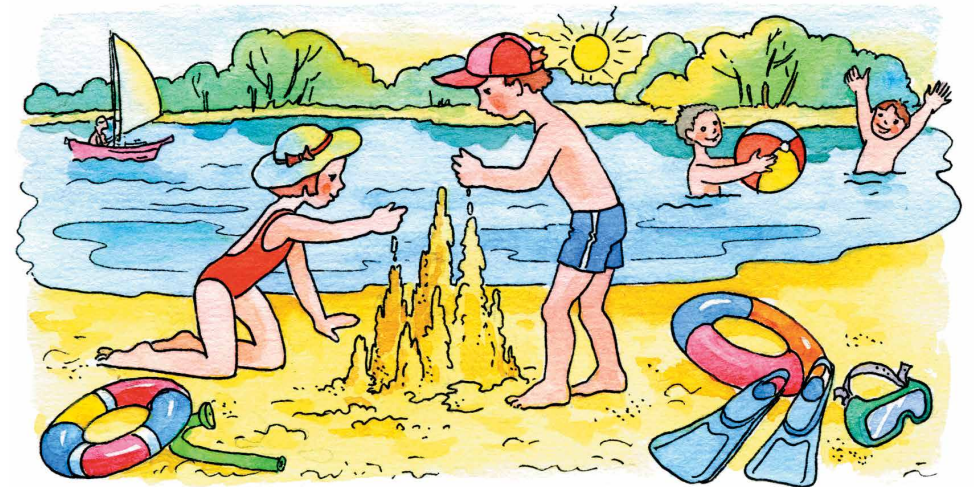
2. Спиши друге речення, поділяючи слова на склади. У всіх словах постав наголос над складом, який вимовляється з більшою силою. Як називають такий склад?

94. 1. Прочитай слова.

Чита́ємо, живемо́, чу́ємо, даемо́, їдемо,
веземо́, хо́чемо, спимо́, зна́ємо, несе́мо.

2. Випиши слова, у яких наголошується останній склад. Постав наголос.

95. 1. У тебе гарна здорова пам'ять? Перевір! Подивись на малюнок одну хвилину. Потім згорни підручник і спробуй розказати, що зображено на малюнку.

2. Склади й запиши два речення про дітей на малюнку. Постав наголос у словах.

96. 1. Утвори й запиши слова зі складів кожного рядка.

дру	га	по
гад	за	ка
ко	ний	рис
ва	кро	пи

вий	чер	го
мил	по	ка
ве	мо	жи
ран	фі	ка

2. Познач у словах наголос. Перевір за словником.
3. Склади усно речення з двома словами (на вибір).

§ 7. НЕНАГОЛОШЕНІ ГОЛОСНІ [Е], [И]. ПОЗНАЧЕННЯ ЇХ НА ПИСЬМІ

97. 1. Прочитай і спиши вірш. Постав наголос у словах.

Лиска лащить лисеня,
а лосиха лосеня.
Лев ласкаво лапою
левенятко ляпає.

Юрій Кругляк

2. У яких словах голосні [е], [и] вимовляються чітко, а в яких — ні? Які із цих звуків стоять у наголошеному складі?

Наголошені голосні [е], [и] вимовляються чітко: н[é]бо, гр[ú]б.

У ненаголошеному складі голосний [е] у вимові наближається до [и]: с[е^и]ло́, т[е^и]бе.

У ненаголошеному складі голосний [и] у вимові наближається до [е]: з[и^е]ма́, л[и^е]мо́н.

98. 1. Прочитай пари слів. Порівняй вимову наголошених і ненаголошених [е], [и].

[e^и] — [е]

весна́ — вéсни
легкі́й—лéгко
перо́ — пéра
весло́ — вéсла

[иe] — [и]

зима́ — зíми
зшивáти — шíти
низкі́й—ні́зько
лисй́ця — лі́ска

2. У яких словах голосні [е], [и] вимовляються чітко, у яких — ні?

99. 1. Розглянь малюнки. Прочитай підписи під ними.

л..сі́ця

л..се́ня

л..с

гр..б

гр..бо́чок

гр..бі́

п..нѐ

п..нѐчок

оп..нѐнки

2. Запиши слова за зразком. Підкресли букви, якими позначені голосні [е] та [и]. Постав наголос.

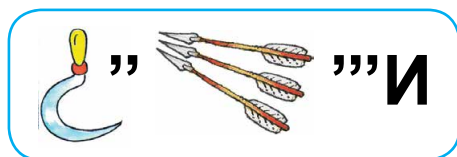
Зразок. *Лисі́ця, лисе́ня — лис.*

3. Подумай, як треба змінити слово, щоб дізнатися, яку букву писати в ненаголошеному складі.

Щоб дізнатися, яку букву писати в ненаголошеному складі, треба змінити слово або дібрати переві́рне слово так, щоб ненаголошений склад став наголошеним. Наприклад: *весна́ — вéсни, щедрува́ти — щéдри́й, дима́р — дим.*

100. 1. Відгадай ребус.

2. Запиши відгадку. Познач наголос.

3. Доповни речення словом-відгадкою. Чи однаковий наголос воно має в кожному реченні?

1. Я їду до 2. У мене є рідні

101. 1. Зміни слова так, щоб вони називали багато предметів. Чи є утворені слова перевірними?

Зразок. *Стеблó — стéбла.*

В..сна́, кр..ло́, з..рнó, п..ро́, з..мля́, с..ло.

2. Запиши слова за зразком. Підкресли вставлені букви.

102. Прочитай і спиши пари слів. Підкресли букви, які перевіряються правилом.

Веслó — вéсла, черговій — чéрга, степовій — степ, стеблó — стéбла, грибі́ — гриб, верхі́ — верх, кришкі́ — крíшка, сині́ти — сíній, здивува́тися — дíво.

103. 1. У словах пропущено букви *e* або *и*. Зміни слова так, щоб вони називали один предмет.

Зразок. *Скринькі́ — скрíнька.*

Ст..пи, к..лими, г..рби, с..ни, н..тки.

2. Запиши слова за зразком. Познач у них наголос. Підкресли вставлені букви.

104. 1. Прочитай. Про які мандрівки зерна розповів поет?

З..РНО

У з..млі сховалось,
щоб з..мою спати,
піднялось в..сною
з теплої ріллі.

зёрна

зёмлі

Влітку з нього виріс
колосок вусатий,
щоб п..шалась осінь
хлібом на столі.

зіми

вёсни

пiшній

Вадим Крищенко

2. Спиши, вставляючи пропущені букви. Зверни увагу на перевірні слова, подані справа.

105. 1. Склади й запиши слова зі складів.

ве	ка	сел
ка	ви	дел
різ	бе	ка
ле	ки	ле
кле	ки	ноч
жин	сте	ка
пе	на	ри

2. Постав наголос у словах. Підкресли букви, що позначають ненаголошені [е] та [и].

3. До яких слів можна дібрати перевірні слова, а до яких — ні?

106. 1. Зміни слова так, щоб вони називали багато предметів.

З р а з о к. *Зерно́ — зёрна.*

З..мля, с..ло, с..стра, в..рба, п..ла, в..сло, ст..бло.

2. Запиши слова парами, уставляючи пропущені букви *е* або *и*. Познач наголос.

107. Добери до слів перевірні. Чим різняться пари слів?

Ст..жкі́ — стéжка, д..мі́ — ..., яз..кі́ — ..., д..ре́ва — ..., кр..шкі́ — ..., пр..зі́ — ..., кн..жкі́ — ...

108. 1. Прочитай текст. Про що в ньому йдеться?

Шукав-шукав їжачок собі хатку, щоб перез..мувати, та й натрапив на скіпéць. Переконався, що ніхто в ямці не ж..ве, а тоді заліз в неї. І так йому гарно стало, за́т..шно. А ще й від того, що знайшов там сухе листя.

Сухі л..сточки ш..лестіли, сон навівали. Згодом їжачок заснув.

Згадав дідусь про скіпéць, хотів загорнути з..млею, аж там їжачок.

«Ти ба,— подумав дідусь,— в..сною буде внукові за́бавка». Поклав зверху ко́пу сухого баділля, аби їжачку було з..мою т..пліше.

За Юлією Лисенко

2. Добери до слів з пропущеними буквами перевірні. Запиши слова парами.

109. 1. Запиши слова, вставляючи пропущені букви *е* чи *и*.

Дят..л, в..сна, ол..нь, в..дмі́дь, з..мля, л..лека, л..сичка, л..сти, г..рой, ч..ревики.

2. До яких слів можна дібрати перевірні? Які з цих слів потрібно перевіряти за словником?

110. 1. Прочитай текст.

Мого брата звати Остап. Остап навчається в шостому класі. Остап шестикласник. Остап дуже добрий, розумний і серйозний. В Остапа багато друзів. Остап завжди допомагає мені робити уроки. З Остапом завжди цікаво. Остап дуже добрий. Не уявляю свого життя без Остапа!

2. Які недоліки ти помітив/помітила?

111. 1. Удоскональ текст попередньої вправи такими діями: заміни слова, що повторюються; уникай речень, що повторюються.

2. Прочитай виправлений текст.

112. 1. Добери до слів такі, що відповідають на питання що робити? або що зробити? Запиши слова парами.

З р а з о к. *Життя — жити.*

Скрип, крик, червоний, щедрий, чистий, теплий, сила.

113. 1. Зміни слова за зразком.

Весéлий — вéсело, гл..бокий, н..зький, бл..зький, кр..вий, з..лений.

2. Запиши пари слів, уставляючи пропущені букви *е* або *и*. Познач наголос.

114. 1. Прочитай текст.

Д..влюсь на річку і бачу: пливе човник.
Т..хенько прямує під в..рбичками, обминає
острівці водяних лілей. Сонце вс..пає річку
блискітками, і човник пливе, як місяць між
зорями.

Вже **недалеко** — ось він! Пов..ртає до бро-
ду, і видно блакитний човник і блакитне
в..сло. І сидить у човнику — хто б ви дума-
ли? — дівчинка. У неї очі **великі** й зд..вовані,
у **кóсах** — **біла** стрічка.

За Віктором Близнецем

2. Запиши слова з пропущеними буквами, доби-
раючи до них перевірні.

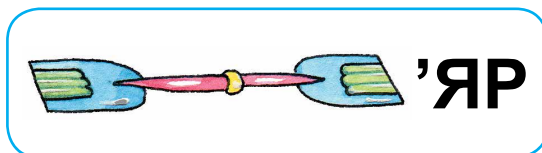
3. Добери усно до виділених слів протилежні за
значенням.

115. Спиши слова, вставляючи пропущені букви *e* або
u. У дужках записуй перевірні слова. Познач
наголос. Підкресли букви, які потрібно перевіри-
ти правилом.

З р а з о к. Зимовий (зіми).

М..довий, кн..жковий, н..зенький, н..бес-
ний, л..стівки, стр..жі.

116. 1. Відгадай ребуси.

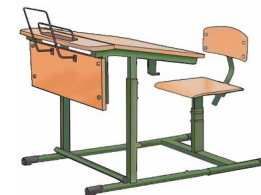
2. Запиши відгадки. Яку букву — *e* чи *u* — потріб-
но в них писати? Добери усно перевірні слова.

§ 8. ПРИГОЛОСНІ ЗВУКИ. ВИМОВА Й ПОЗНАЧЕННЯ ЇХ НА ПИСЬМІ

117. 1. Зміни одну літеру й отримай нове слово.

Гілка, коза, карта, колосок.

2. Запиши слова парами. Підкресли букви, якими
різняться слова кожної пари. Які звуки — приго-
лосні чи голосні — позначено цими буквами?

В українській мові 22 букви позначають
приголосні звуки: *б, в, г, ґ, д, ж, з, й, к,
л, м, н, п, р, с, т, ф, х, ц, ч, ш, щ.*

118. 1. Прочитай слова. Назви ті, що починаються на
приголосний, а закінчуються на голосний.

Осика, троянда, абрикос, едельвейс, дзві-
ночок, липа, вишня, груша, айстра, клен.

2. Які дві групи утворюють слова? Добери до кожної
групи кілька слів, що починаються на приголосний.

119. 1. Прочитай смішинки Ігоря Січо-
вика. Знайди помилки.

1. Соловей затьохкав швидко,
як побачив гарну клітку.

2. Я вночі забравсь на гірку
і побачив в небі дірку.

3. Пригріло сонечко як слід —
і на Дніпрі розтанув дід.

2. Запиши парами слова, у яких змінилася буква, і нові. Якими буквами вони різняться?

120. 1. Прочитай і спиши вірш Володимира Лучука.

Сході свій край,
красу пізнай велику і чудову —
річок блакитний хвилеграй,
лісів пташину мову!

2. Підкресли слова, які починаються й закінчуються на приголосний.

121. 1. Спиши спочатку слова з приголосним [г], а потім — із [ґ].

Григорій, Ганна, ґанок, **гострий**, гра, агрус, **говорити**, гудзик, гудзь, грядка, ґедзь, гава, **голосний**.

2. Добери усно до виділених слів протилежні за значенням.

122. 1. Прочитайте текст в особах (автор, Гриць, Галя).
Правильно вимовляйте слова з приголосними [г] і [ґ].

У гардеробі погасло світло. Школярі вибігли на ґанок і зчинили там страшний ґвалт. Тільки Гриць стояв спокійний.

— Як ти впізнаєш свою куртку? — запитала його Галя.

— По гудзиках, — відповів хлопчик.

— По гудзиках? А вони в тебе що, якісь особливі?

— А їх немає зовсім.

2. Поясніть вислів *зчиняти ґвалт*. Складіть і запишіть з ним речення.

3. А як ви вчините на місці Гриця?

123. 1. Склади й запиши речення зі слів кожного рядка.
Ґелґочуть, грізно, під, гуси, горою.

На, годувала, гава, ґанку, ґавенят, голодних.

2. Прочитай речення, правильно вимовляючи приголосні [г] і [ґ].

124. Запиши слова, вставляючи пропущені букви *ф* або *хв*. Познач наголос.

..утбол, ..алити, про..есія, ..ощ, ..іртка, ..оя, ..абрика, ..арба, ..окус, ..оріти.

Увага — конкурс!

Хто найкраще вимовить скоромовку *Хвалю халву* три рази, не плутаючи звуки?

125. 1. Випиши слова, що відповідають на питання *х т о?*

Форель, Федір, хвилювання, фантазер, фікус, хвилина, фазан, фігурист, футболіст, фанера, хвалько, фокусник, фіранка, дельфін, жирафа.

2. Склади усно речення з двома словами (на вибір).

126. 1. Прочитай і відгадай загадки Степана Жупанина.

1. Ішов довгов'з,
у сиру землю зав'яз.

2. У домі нашому живе собі
цікавий дощик.
Часто він мене
вмиває і полоще.

2. Запиши відгадки. Яке із цих слів «довше»? (Полічи звуки і букви.)

Буква *щ* позначає два звуки [шч].

127. 1. Прочитай виразно вірш.

ЩУКА

Щука за нізачо лаяла ляца:
— Загубив, ледащо, ти мого плаща!
А тепер із днища я не піднімусь —
дощ вгорі періщить, я дощу боюсь!

Ліна Біленька

2. Які слова у вірші починаються і закінчуються на приголосний?
3. Спиши перші два рядки вірша. Підкресли букви, які позначають два звуки.

128. 1. Прочитай і відгадай загадку
Ігоря Січовика.

Гострі зуби у кота.
Відкусив він їй хвоста.
А вона йому на те:
«Завтра хвіст мій відросте!»

2. Запиши загадку та відгадку до неї. Назви у відгадці звуки й букви.

129. 1. Прочитай і вивчи напам'ять скоромовку.

Щедрий дощик площу полоще.

2. Спиши скоромовку. Підкресли в кожному слові букву, що позначає два звуки.
3. Як ти розумієш слова *щедрий дощик*? Яким ще може бути дощик?

130. 1. Прочитай і відгадай загадку.

Із одним вікном хатина,
роботяца в ній родина.

По квітках усе літають,
мед пахучий добувають.

2. Запиши слова-відгадки. Назви в них звуки й букви.
3. Які слова в загадці починаються і закінчуються на приголосний звук?

Звуки [дж], [дз], [дз'] позначають двома буквами *дж* і *дз*.

131. 1. Спиши слова. Підкресли буквосполучення *дж*, *дз*.

Джерело, дзьоб, дзвоник, дзеркало, гудзик, дзюрчати, дзвонити, сиджу, кукурудза, саджу, джміль, дзиґа, бджілка.

2. Склади й запиши речення з виділеними словами.

При переносі слів буквосполучення *дж*, *дз* не розривають. Переносимо так: *хо-джу*, *по-дзво-ни-ти*.

132. Запиши слова, поділяючи для переносу.

Прохіджу, саджати, гудзик, подзвоню, сиджу, походжає.

2. Склади усно речення з виділеним словом.

133. 1. Відгадай ребуси.

2. Запиши відгадки. Назви в них кількість букв і звуків.

134. 1. Прочитай і спиши вірш.

Жуки дзижчать в садочку літом.
По стежці жабка плиг та плиг!
Жоржини квітнуть жовтим цвітом,
кружляють бджоли біля них.

Наталія Забіла

2. Підкресли слова, у яких дві букви позначають один звук.

135. 1. Запиши слова за алфавітом.

Бджола, щітка, чищу, ґедзь, дзвінкий, ясний, хвалько, джміль.

2. Назви кількість приголосних у кожному слові.

136. 1. Добери до поданих слів звуко-складові схеми.

Дзвін, джміль, ґедзь, дзьоб.

2. Склади й запиши речення зі словом, що відповідає першій схемі.

137. 1. Запиши слова, поділяючи їх для переносу.

Приходжу, ящірка, входжу, саджу, ґудзик, олівець, лялька, лінійка.

2. Склади усно речення з першим і третім словами.

138. 1. Прочитай скоромовку й вивчи її напам'ять.

Дзиґа весело крутилась,
дзиґа в дзеркало дивилась.

2. Запиши скоромовку з пам'яті. Перевір написане за підручником.

§ 9. ДЗВІНКИ Й ГЛУХІ ПРИГОЛОСНІ

139. 1. Назви зображені предмети. Якими приголосними вони починаються?

2. У вимові яких звуків ти чуєш голос і шум? А які звуки утворюються лише за участі шуму?

Приголосні звуки, які утворюються за участі голосу й шуму, називаються *дзвінками*. Приголосні звуки, які утворюються тільки за участі шуму, називаються *глухими*.

140. 1. Прочитай і вивчи напам'ять скоромовку.

Візьми ложку, покуштуй горошку.

2. Як звучать звуки, позначені виділеними буквами?

141. 1. Прочитай діалог.

— Хочеш цю капусту?
— Фі.

2. Спиши. Підкресли букви, що позначають приголосні. Запиши ці звуки у квадратних дужках в окремий рядок: [х,] [ч] і т.д. Ці 9 звуків — усі глухі приголосні української мови. Решта приголосних — дзвінки.

8 дзвінких і 8 глухих приголосних звуків утворюють пари.

Дзвінкі [б] [д] [дз] [з] [дж] [ж] [г] [г]

Глухі [п] [т] [ц] [с] [ч] [ш] [к] [х]

Не мають пари глухий [ф] і дзвінкі [в], [й], [л], [м], [н], [р].

142. Прочитай пари слів. Які з них починаються дзвінким приголосним, а які — глухим?

Бориско — Петрик, Тимофій — Денис,
зима — сама, гуля — куля, хата — гиря,
жити — шити, дзвінкий — цікавий.

143. 1. Прочитай прислів'я. Як ти його розумієш?

Усі труди дають плоди.

2. Спиши. Букви, що позначають дзвінкі приголосні, підкресли однією рисою, глухі — двома.

144. Запиши десять слів на тему «Зоопарк». Перевір себе за словником. Підкресли букви, що позначають дзвінкі приголосні.

145. Прочитай слова. Чітко вимовляй приголосні, позначені виділеними буквами.

Казка, вудка, обід, пряжка, в'їзд, блузка, кізка, приказка, сережка, лимонад, ніж, лід, рибка.

В українській мові дзвінкі приголосні звуки в кінці слова і складу вимовляють дзвінко: *зуб, друг, лож-ка, риб-ка, ягід-ка, кіз-ка.*

146. 1. Прочитай вірш. Стеж за вимовою дзвінких звуків, які позначено виділеними буквами.

Із доріжки до доріжки
полетіли влучні сніжки,
і почався білий бій,
закрутився у сувій.
Закрутився, покотився,
під горою зупинився.
Зверху сніг і знизу сніг,
і ніхто узнати не міг,
де чиї стирчали ніжки.
Ой, весела гра у сніжки!

Платон Воронько

2. Розкажи, чи подобається тобі грати в сніжки.
3. Спиши останні чотири рядки вірша. Підкресли букви, що позначають дзвінкі приголосні.

147. 1. Вивчи прислів'я. Чи погоджуєшся ти з ним?

Скарб — не друг, зате друг — скарб.

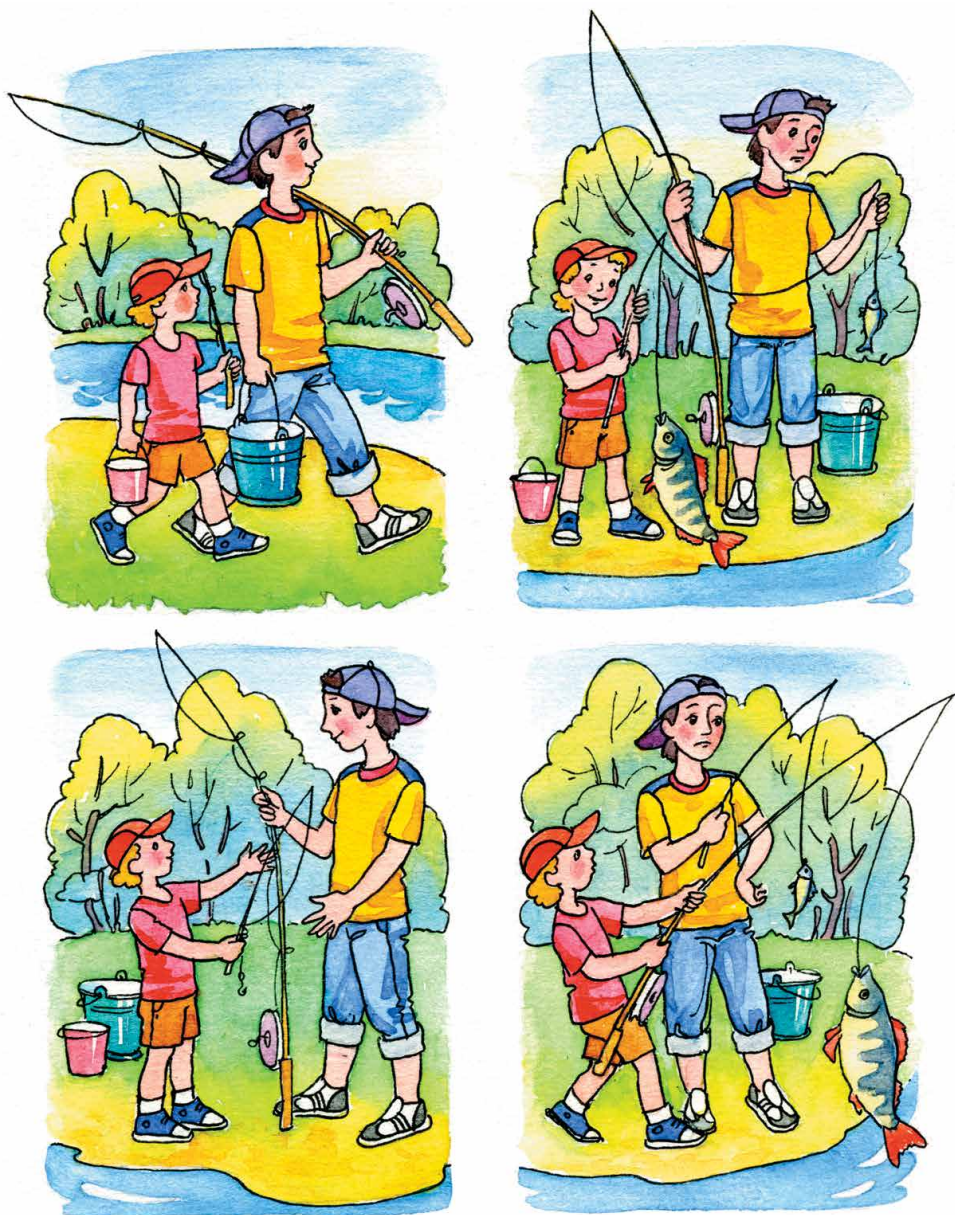
2. Спиши. Підкресли букви, що позначають глухі приголосні. Назви дзвінкі приголосні у словах.

148. 1. Запиши слова, вставляючи пропущені букви.

- ш* — *ж*: ді..ка, ми..ка, лі..ко, кри..ка;
з — *с*: прика..ка, ми..ка, підка..ка, ри..ка;
б — *п*: ри..ка, рі..ка, коро..ка, ла..ка;
д — *т*: ни..ка, сусі..ка, клі..ка, ягі..ка.

2. Побудуй звуко-складову модель останнього слова.

149. 1. Склади усно за кожним малюнком кілька речень, щоб вийшла розповідь. Придумай імена хлопчикам.

2. Яку назву можна дібрати до оповідання?
3. Назви глухі та дзвінкі звуки у словах *рибалка*, *вудка*, *помінятися*.

§ 10. ТВЕРДІ Й М'ЯКІ ПРИГОЛОСНІ ЗВУКИ. ПОЗНАЧЕННЯ М'ЯКОСТІ ПРИГОЛОСНИХ ЗНАКОМ М'ЯКШЕННЯ ТА БУКВАМИ Я, Ю, Є, І

150. 1. Прочитай вірш.

«Як це так? — питають діти. —
Може, букву цю не вчити?
Бо навіщо нам вона,
якщо звук не назива?»

Леся Лужецька

2. Про яку букву йдеться? Чому вона особлива?
Для чого цю букву вживають?

151. 1. Прочитай пари слів.

Стіл — сіль, лід — мідь, віз — лізь, син —
синь, палац — перець, ніс — лось.

2. У яких словах кінцевий приголосний вимовляється м'яко, а в яких — твердо?
3. Якою буквою позначено м'якість попереднього приголосного?

Знак м'якшення позначає на письмі м'якість попереднього приголосного звука.

152. 1. Прочитай вірш про витівки знака м'якшення.
Чітко вимовляй виділені слова.

Після Ща та перед Ю
в алфавіті я стою.
Де з'являюсь я у слові —
там пом'якшую вимову,
ще й творити звик дива —
зовсім змінюю слова:
у торбинку сипав рис,

з торби вискочила **рись**.
 Рись напала враз на **ос**,
 закричала: — **Ось** вам, **ось!**
 Не жаліли **оси жал**,
 рисі їм було не **жаль**,
 обкусали всю до **п'ят**,
 гнали десь годин із **п'ять**.
 Витівник я отакий,
 підписався — **ЗНАК М'ЯКИЙ**.

Ліна Біленька

2. Запиши виділені слова парами. Назви у них дзвінки й глухі приголосні. Підкресли знак м'якшення.

153. 1. Запиши слова, вставляючи, де потрібно, знак м'якшення.

Маз..., приз..., кін..., син..., лос..., колос..., тін..., тин..., бат..ко, квіт..ка, низ..ко, кіз..ка, ред..ка, рід..ко.

2. Підкресли букви, що позначають м'які приголосні, однією рисою, знак м'якшення — двома.

154. 1. Запиши слова у три стовпчики під схемами.

Ненька, півень, липень, **батько**, молодь, ніготь, редька, носить, місить, сивий, синька, білий.

— о́ = — о — о́ | — о = = о́ | — о =

2. Добери усно до виділеного слова таке, що відповідає на питання **я к и й?**

155. Спиши текст, уставляючи, де потрібно, знак м'якшення. Підкресли слова із цим знаком.

Хто з вас цікавит..ся спортом..? Мабут.., усі. От хоча б моя бабуся. Як тіл..ки показуют.. по телевізору футбол..ний мат..ч, вона пер..ша сідає дивитис.. . Бабуся — запеклий уболівал..ник.

За Наталею Забілою

156. 1. Прочитай пари слів. Скажи одним словом, кого вони називають.

Мама — матуся, тато — татусь, баба — бабуся, дід — дідусь, тітка — тітонька, онука — онученька.

2. Спиши слова. Підкресли букви, що позначають м'які приголосні звуки.

3. Яке слово з кожної пари звучить лагідно? Чому?

М'якість приголосного звука може позначатися на письмі буквами *я, ю, є, і*.

157. 1. Випиши слова з першим м'яким приголосним.

Лист, літо, береза, Білгород, дякувати, дарувати, мило, мішок, називати, нявчати, ручка, **рюмсати**, туман, тюлень.

2. Що означає виділене слово? Добери до нього близьке за значенням.

158. 1. Прочитайте жарт в особах (Іванко, його друг чи подруга).

— Дивись, Іванку, он сидять горобець і синиця. Чи відгадаєш, котра з них синиця?

— А чому ж ні? Та, що сидить біля горобця.

2. Запишіть назви пташок. Якими приголосними — твердими чи м'якими — закінчуються ці слова? Які букви позначають м'якість приголосних?

159. 1. Прочитай виразно текст. Скільки в ньому речень?

А над нами всіма — небо. Небо наше домашнє, як чорнобривці. Я люблю небо. І особливо люблю, коли не бачу його. Люблю його уві сні. І ще люблю небо тоді, коли в ньому летить лелека до нашої хати.

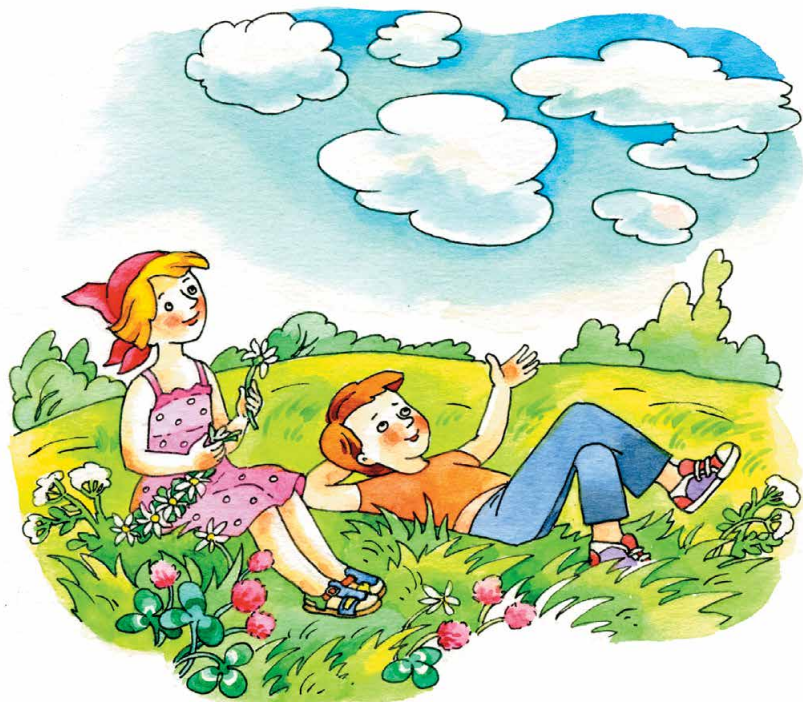
Я люблю небо над нашою хатою.

За Миколою Вінграновським

2. Чи любиш ти дивитися на небо? Що можна побачити на ньому? Яке небо тобі подобається найбільше?

3. Спиши друге й п'яте речення. Підкресли у словах букви, що позначають м'які приголосні.

160. Склади й запиши кілька речень за малюнком. Підкресли букви, які позначають м'якість приголосних.

§ 11. УЖИВАННЯ БУКВОСПОЛУЧЕНЬ ЇО, ЙО

161. 1. Прочитай пари слів. Порівняй початкові приголосні.

ложка — льон	тонуть — тьохкати
сорока — сьогодні	дорога — дьоготь
цокати — цьогó	носити — у нього

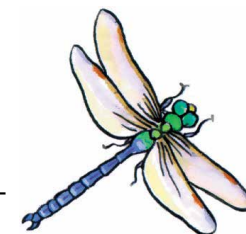
2. Які початкові приголосні звучать м'яко, а які — твердо?

3. Спиши слова, які починаються на м'який приголосний.

162. 1. Прочитай і відгадай загадку Наталі Забіли.

Над водою вертольотники
все літають взад-вперед,
і від їх легкóго дотику
не схитнеться очерет.

Що за дивні вертольотники —
не гуркочуть, не гудуть
і самі себе, без льотчиків,
понад озером ведуть?!

2. Випиши із загадки слова, в яких є буквосполучення *ьо*. Підкресли букву, що позначає м'який приголосний звук.

163. Прочитай і спиши вірш. Підкресли в словах буквосполучення *йо*.

Йорж колючий, йод пекучий,
хлопчик Йосип невезучий —
йоржик Йосипа вколов,
йод попік — тож будь здоров!

Ліна Біленька

164. 1. Прочитай загадку Ігоря Січовика. Назви перші букви в кожному рядку. Що вони підказують?

Його зловив я на гачок,
Оглянув зблизька переможно:
Рибина з гострих колючок.
Жаль, доторкнутися не можна.

2. Запиши відгадку. Розкажи, які рослини або тварини також мають колючки.

165. 1. Спиши слова, поділяючи їх для переносу.

Польоту, ближнього, майоріти, район,
працьовитий, серйозний, польовий.

2. Склади й запиши речення з виділеним словом.

166. 1. Назви звуки в поданих словах.

 Дзвін, якір, медаль, дятел, люди, духмяний, Марія, місяць, цвях.

2. Склади речення зі словом, яке починається й закінчується м'яким приголосним.

167. Добери до поданих слова, що відповідають на питання що? Запиши за зразком.

Зразок. Тіністий — тінь.

Липневий, щасливий, книжковий, земляний, дзвінкий, працьовитий, дощовий.

2. Підкресли букви, що позначають м'які приголосні.

3. У яких словах букв більше, ніж звуків, і навпаки?

168. 1. Спиши слова, вставляючи й або ь.

Намал..ований, ра..он, л..отчик, дз..об, ..ого,
у н..ого, с..омий, с..огодні, га..очок, син..ого.

2. Два останні слова поділи для переносу.

169. 1. Розташуй і запиши номери речень так, щоб вийшов текст.

- 1 Хлопчик із жалем дивиться на долоню.
- 2 Хлопчик простягнув долоню.
- 3 А там блищить крапелька, мов сльозинка.
- 4 Сніжинка впала на його теплу руку й розтала.
- 5 З неба летіла додолю сніжинка.

За Василем Сухомлинським

2. Підкресли букви, що позначають м'які приголосні.

170. Спиши текст, вставляючи, де потрібно, знак м'якшення. Яку пору року ти любиш найбільше? Чому?

Знову брун..кї вибухають.. цвітом. Знов усе живе славит.. сон..це. Уздовж.. вулиц.. розцвітають.. яблуні та груші.

За Василем Думанським

§ 12. ПОДОВЖЕНІ ПРИГОЛОСНІ ЗВУКИ

171. 1. Прочитай слова. Порівняй вимову приголосних звуків, що позначено виділеними буквами.

робот — десять — дитя — життя
журнал — щавéль — неділя — зілля
сон — пень — долоня — знання
голос — лось — дідуся — колосся
віз — лізь — мазі — заліззя

2. У яких словах виділені букви позначають твердий приголосний звук, у яких — м'який?

3. Як вимовляєш приголосні звуки, позначені двома буквами?

172. Добери з довідки підписи до малюнків. Як вимовляють і пишуть ці слова?

Д о в і д к а. Обличчя, взуття, латаття, плаття, колосся.

М'який подовжений приголосний звук позначають двома буквами.

173. 1. Які звуки в цих словах вимовляєш подовжено?

Насіння, півріччя, благополуччя, затишшя, узвишшя, зусилля, лікування, сміття.

2. Спиши слова. Підкресли букви, що позначають м'який подовжений приголосний.

174. 1. Про що розповідається у вірші? Запропонуй свою назву.

ЛІТО

У сонячнім промінні
купаються жита.

Пливуть над ними тіні —
то хмарка проліта.

Поля... Поля... За обрій
схилили колоски,
і липень щедрий, добрий
до нас йде навпрошки.

Володимир Мордань